

مجازات کیفری و جزایی اطفال بزهکار در عرصه بین الملل

تالیف

علی رزمان

(مدرس دانشگاه)

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۱
بخش اول	۴۳
کلیات	۴۳
فصل اول - الزام به تادیب	۴۵
گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف	۴۵
گفتار دوم - حقوق کیفری ایران	۴۸
گفتار سوم - اسناد بین المللی	۵۲
فصل دوم - سپردن طفل به خانواده مورد اعتماد	۵۳
گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف	۵۳
گفتار دوم - مزایا و معایب	۵۷
گفتار سوم - حقوق کیفری ایران	۵۸
گفتار چهارم - اسناد بین المللی	۶۰
فصل سوم - مجازاتهای شفاهی	۶۰
گفتار اول - حقوق کیفری ایران	۶۴
گفتار دوم - اسناد بین المللی	۷۰
فصل پنجم - حکم حضور در مرکز مراقبت	۷۰
فصل ششم - سازش با مجنی علیه و جبران ضرر و زیان وی	۷۳
فصل هفتم - خدمات عام المنفعه	۷۵
گفتار اول - تاریخچه	۷۵
گفتار دوم - ماهیت و روش اجرا	۷۸
گفتار سوم - شرایط و الزامات	۸۴
گفتار چهارم - مزایا و معایب	۸۵
گفتار پنجم - حقوق کیفری ایران	۸۹

گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۹۴
فصل هشتم - مراقبت با دستگاه الکترونیک	۹۵
فصل نهم - محرومیتها و ممنوعیتهاى اجتماعى و حقوقى	۹۸
گفتار اول - ماهیت ، شرایط و اهداف	۹۸
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۰۰
گفتار سوم - حقوق کیفرى ایران	۱۰۱
گفتار چهارم - اسناد بین‌المللی	۱۰۲
فصل دهم - جزای نقدى	۱۰۳
گفتار اول - تاریخچه	۱۰۳
گفتار دوم - مفهوم و اوصاف	۱۰۵
گفتار سوم - انواع	۱۰۷
مبحث اول - جزای نقدى ثابت	۱۰۸
مبحث دوم - جزای نقدى نسبى	۱۰۸
مبحث سوم - جزای نقدى روزانه	۱۰۹
گفتار چهارم - مزایا و معایب	۱۱۱
گفتار پنجم - حقوق کیفرى ایران	۱۱۵
گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۱۱۸
بخش دوم	۱۲۲
جایگزینها در مرحله اجرای حبس	۱۲۲
فصل اول - نظام نیمه آزادى	۱۲۴
گفتار اول - ماهیت ، شرایط و روش اجرا	۱۲۴
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۲۷
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامى	۱۲۹
گفتار چهارم - حقوق کیفرى ایران	۱۳۰
گفتار پنجم - اسناد بین‌المللی	۱۳۲

فصل دوم - استفاده از زندانهای باز	۱۳۳
گفتار اول - ماهیت ، شرایط و روش اجرا	۱۳۳
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۳۴
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامی	۱۳۵
گفتار چهارم - حقوق کیفری ایران	۱۳۶
گفتار پنجم - اسناد بین المللی	۱۳۶
فصل سوم - کیفرهای پایان هفته ای	۱۳۷
گفتار اول - شرایط و روش اجرا	۱۳۷
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۳۸
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامی	۱۴۱
گفتار چهارم - حقوق کیفری ایران	۱۴۱
گفتار پنجم - اسناد بین المللی	۱۴۳
فصل چهارم - حبس در منزل	۱۴۳
گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف	۱۴۳
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۴۶
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامی	۱۴۸
گفتار چهارم - حقوق کیفری ایران	۱۴۸
گفتار پنجم - اسناد بین المللی	۱۵۰
فصل پنجم - تعلیق	۱۵۱
گفتار اول - تعریف و فلسفه	۱۵۱
گفتار دوم - انواع	۱۵۲
گفتار سوم - مزایا و معایب	۱۵۸
گفتار چهارم - حقوق جزای اسلامی	۱۵۹
گفتار پنجم - حقوق کیفری ایران	۱۶۰
مبحث اول - سابقه تاریخی	۱۶۱
مبحث دوم - شرایط	۱۶۵

مبحث سوم - آثار	۱۷۰
مبحث چهارم - وظایف مقام قضایی	۱۷۱
مبحث پنجم - فسخ	۱۷۲
گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۱۷۵
فصل ششم - آزادی مشروط	۱۷۷
گفتار اول - تعریف و فلسفه	۱۷۷
گفتار دوم - تاریخچه	۱۷۸
گفتار سوم - مزایا و معایب	۱۷۹
گفتار چهارم - حقوق جزای اسلامی	۱۸۰
گفتار پنجم - حقوق کیفری ایران	۱۸۱
مبحث اول - سابقه تاریخی	۱۸۱
مبحث دوم - شرایط	۱۸۲
مبحث سوم - آثار	۱۸۳
گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۱۸۵

۱۸۸ منابع و مآخذ

الف - کتابها	۱۹۰
ب- مقالات و نشریات	۱۹۴
ج - پایان نامه ها	۱۹۶
هـ - مقررات داخلی و اسناد بین‌المللی	۱۹۹

پی‌شگفتار

به طور کلی آنچه از مجازاتها تا اواخر قرن هیجدهم به یادگار مانده است، اعمال مجازاتهای شدید، حتی در مورد اطفال، جز در موارد استثنائی بوده است. وون و لئوته در خصوص وضعیت مجازاتها تا پایان قرن هیجدهم چنین می‌نویسند: «دستگاه عدالت تا پایان قرن هیجدهم تنها عملی که انجام می‌داد، مجازات گناهکاران با هدف عبرت دادن به دیگران و ایجاد رعب و هراس در اجتماع بود؛ زیرا تصور می‌شد که شکنجه و مجازاتهای شدید می‌تواند ترس و وحشت در اجتماع پدید آورد و در نتیجه مانع از ارتکاب جرم توسط دیگران گردد. این گونه سیاست پیشگیری از جرم، توأم با انتقام در ملاء عام بود که همراه با تبلیغات و توأم با خشونت بسیار در برابر دیدگان مردم انجام می‌گرفت»^۱.

الف) پیشنهاد موضوع و بررسی آن

۱- دوره معاصر

در اواخر قرن هیجدهم، مکتب کلاسیک که از افکار بکاریا، بنتام و کانت الهام گرفته بود، علیه مجازاتهای غیر انسانی و شکل دلخواه و اختیاری تعیین مجازاتها به اعتراض و انتقاد پرداخت. از نظر مکتب کلاسیک، میزان مسوولیت و مجازات مجرم، متناسب با درجه فهم و شعور اوست، لذا جامعه باید او را متناسب با همین مقدار شعور و آزادی اراده مجازات نماید و چون اطفال بزهکار به علت صغر سن از فهم و شعور کمتر برخوردارند لذا قانونگذار باید در مجازات آنان به علت همین صغر سن، تخفیف قائل گردد. بر اساس آموزه های این مکتب، قانون جزای انقلاب فرانسه مصوب ۱۷۹۱ شکل گرفت که بر اساس آن، مجازات اعدام در مورد اطفال زیر ۱۶ سال فاقد قوه تمیز اجرا نمی‌گردید و قاضی می‌توانست طفل را به والدین

^۱ - شهلا معظمی، «پیشگیری از تکرار جرم»، مجله اصلاح و تربیت، سال ششم، شماره ۶۴، ص ۳۵.

یا سرپرست قانونی او بسپارد و یا حکم به نگهداری طفل در دارالتأدیب صادر نماید. مجازات اطفال کمتر از ۱۶ سال ممیز نیز خفیف تر از مجازات بزرگسالان بود.^۲

به مرور زمان، مکتب نئوکلاسیک بر اساس عقاید فرانسواگیزو فرانسوی و روسی ایتالیایی به وجود آمد. بر اساس نظریات این مکتب، اطفال دارای طبعی انعطاف پذیر بوده و قابل اصلاح و تربیت هستند؛ لذا باید در زندانها و موسساتی نگهداری شوند که امکانات آموزش علمی و حرفه ای و اشتغال به کار، به خصوص اشتغال به کارهای کشاورزی فراهم باشد. با اقتباس از عقاید این مکتب برای تعدیل مجازاتها در مورد اطفال بزهکار، موارد مخففه در اکثر قوانین کیفری پیش بینی گردید و دادگاهها توانستند نوع مجازات را با مسوولیت اخلاقی مجرمین، وفق دهند.

پس از آن مکتب تحقیقی توسط لومبروزو، گاروفالو و فری پایه ریزی شد. تحت تاثیر عقاید این مکتب در خصوص توجه به «مجرم» قوانین خاص اطفال، تدوین، دادگاههای اطفال، تشکیل و اختیارات قاضی اطفال در اجرای روشهای اصلاحی، تربیتی و یا درمانی پس از شناسایی شخصیت اطفال و علل ارتکاب جرم تا سن معینی، نامحدود اعلام شد.

بالاخره مکاتب دفاع اجتماعی با توجهی خاص بر لزوم اصلاح بزهکار و آماده نمودن وی برای بازگشت به زندگی اجتماعی، شناخت شخصیت مجرم و انطباق تدابیر مختلف با شخصیت وی و نگرش ویژه به روشهای تربیتی توأم با کار و آموزش حرفه ای به وجود آمدند. تحت تاثیر افکار و عقاید نهضت دفاع اجتماعی، قوانین اطفال و نوجوانان در اکثر کشورها اصلاح و در سطح بین المللی نیز اعلامیه ها و کنوانسیونهایی در حمایت از اطفال و نوجوانان،

^۲ - هوشنگ شامیاتی، بزهکاری اطفال و نوجوانان، چاپ هفتم، انتشارات ژوبین، تهران، ۱۳۷۷، صص ۴۰ و ۴۱.

تصویب گردید.^۳ اولین اعلامیه بین المللی در مورد اطفال ، موسوم به اعلامیه حقوق اطفال در سال ۱۹۲۴ در ژنو منتشر شد. در دسامبر ۱۹۴۸ نیز مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه حقوق بشر را در ۳۰ ماده تصویب کرد. در این اعلامیه ، شکنجه منع و توجه جهانیان به طرز دادرسی و اجرای مجازات حبس معطوف شد که در این راستا بسیاری کشورها قوانین مربوط به اطفال بزهکار را مورد تجدید نظر قرار دادند. در سال ۱۹۵۵ در اولین کنگره سازمان ملل متحد برای پیشگیری از جرم و کار اجباری بزهکاران که در ژنو برگزار شد، «مجموعه مقررات حداقل سازمان ملل برای رفتار با حبس شدگان» به تصویب رسید که طی قطعنامه هایی توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل مورد تایید قرار گرفت و اگرچه به مقررات مربوط به زندانهای جوانان بزهکار پرداخت لیکن چنین مقرراتی را در این زندانها نیز قابل اجرا دانسته و در بند پنجم از قسمت ملاحظات مقدماتی خود نیز خاطرنشان ساخت که اصولاً جوانان بزهکار نباید حبس شوند.^۴ در سال ۱۹۵۹، اعلامیه جهانی «حقوق کودک» در ده اصل در مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد و در اصل دوم خود، تاکید نمود که «در قوانین باید مصالح عالیه کودک بیش از هر امر دیگری مورد توجه قرار گیرد». در سال ۱۹۶۶، معاهده بین المللی حقوق مدنی و سیاسی به تصویب رسید که بر اصل جدایی زندانیان جوان از بزرگسالان به عنوان یک قانون لازم الاجرا، تاکید کرده، در ماده ۱۴/۴ اعلام داشت «در مورد افراد نوجوان، نحوه محاکمه در دادگاه باید چنان باشد که به سن محکوم، توجه شده و مطلوب باز پرروی او در نظر گرفته شود». در سال ۱۹۷۴ «اعلامیه حمایت از زنان و اطفال» در موارد اضطراری و برخوردهای مسلحانه و جنگ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید.^۵

۳- تاج زمان دانش، دادرسی اطفال بزهکار در حقوق تطبیقی، چاپ اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۷۸، صص ۲۷ و ۲۸.

۴- سازمان اصلاحات جزایی بین المللی ، رویه عملی در زندان، چاپ اول، انتشارات راه تربیت، تهران، ۱۳۸۱، ص ۲۶۰.

۵- تاج زمان دانش ، پیشین، ص ۲۹.

بخش اول

کلیات

همچنان که در قسمت کلیات گفتیم، جایگزینها را در یک تقسیم بندی می توان به دو گروه جایگزینهایی که به عنوان مجازات اصلی، جانشین حبس می شوند در مقابل جایگزینهای مربوط به مرحله اجرای حبس تقسیم کرد. در این بخش به مصادیق نوع اول جایگزینها اشاره خواهیم کرد که کاملاً از حبس منفک می شوند و خود به عنوان یک مجازات اصلی جانشین کیفر سالب آزادی شده، بدو مورد حکم دادگاه اطفال قرار می گیرند.

فصل اول - الزام به تادیب

سپردن طفل به والدین یا سرپرستان قانونی با الزام به تادیب در بیشتر مواقع و در بسیاری قوانین، خفیف ترین تصمیمی است که دادگاه اطفال می تواند در مورد طفل بزهکار، اتخاذ نماید و در راس تصمیمات قانونی این دادگاهها قرار دارد.

گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف

دادگاه اطفال یا مقام صلاحیتدار پس از احضار والدین یا سرپرست قانونی طفل بزهکار، بعد از تشریح علت ارتکاب جرم، ایشان را متوجه سهل انگاریشان در هدایت و تربیت طفل نموده و لزوم مراقبت در آموزش و پرورش، اوقات فراغت و رفع اختلافات و ایجاد تفاهم در محیط خانواده را متذکر و پس از اخذ تعهد نسبت به تادیب و تربیت و مواظبت در حسن رفتار، طفل را به اولیا یا سرپرست قانونی وی می سپارد.

این تدابیر در مواردی اعمال می شود که جرم منتسب به بزهکار از جرایم مهم نباشد و مشروط به این است که ابوین، خود به علت عدم اهمیت یا فساد اخلاقی، از نگهداری طفل محروم نشده باشند.

به موجب برخی قوانین آمریکا، پدر و مادری که با وجود تعهد، در قبال دادگاه، در تربیت و مراقبت فرزند خویش، اهمال و مسامحه کرده باشند، ممکن است به مجازات زندان محکوم

شوند. در کشور شوروی سابق نیز پدر و مادری که با وجود تعهد، در تربیت فرزند خویش اهمال می کردند، مستوجب کیفر بودند. در لهستان نیز چنین ضمانت اجرایی علیه پدران و مادران وظیفه ناشناس وجود دارد. طبق قانون لهستان، ممکن است به عنوان یکی از تجلیات تربیت در محیط آزاد، بزهکار نوجوان به ابوین خود، تسلیم شود ولی در صورتی که طفل بعداً مرتکب جرم گردد، والدین به پرداخت جریمه محکوم می شوند^{۵۹}. در هندوستان نیز ارشاد جوانان و تحت تکفل قرار گرفتن از طریق والدین، بدون ضمانت یا با ضمانت مطرح است و دادگاه از آنان توقع دارد که رفتار صحیح بیاموزند و بدین جهت، اطفال و نوجوانان سپرده شده به والدین را تا حداکثر سه سال، تحت نظر خواهد داشت.^{۶۰}

خانواده نخستین محیطی است که طفل در آن رشد نموده و پرورش می یابد و لذا این والدین هستند که دائماً با طفل در تماس بوده، با خصوصیات روانی و اخلاقی، وضع جسمی، طرز رفتار و اعمال او آشنایی دارند. از طرف دیگر، طفل در دوره ای از زندگی است که نیاز به مراقبت، حمایت، هدایت و محبت دارد و جدا کردن وی از محیط خانواده، لطمات جبران ناپذیری بر احساسات عاطفی او وارد کرده، در رفتار اجتماعی وی تاثیر می گذارد؛ چرا که وی جدایی از خانواده را بر طرد و تحقیر خود، تعبیر نموده، خویشتن را تنها و بی کس احساس می کند و در نتیجه حس اعتماد به نفس که لازمه رشد شخصیت است، تضعیف و حس حسادت و بدبینی، تقویت می شود. همچنین هرگاه طفل، مدتی دور از محیط خانواده نگهداری گردد، پس از مراجعت مجدد به محیط خانواده، احساس حقارت و بی مهری نموده، از افراد خانواده منزجر شده و در پی انتقام جویی خواهد بود. سرکوبی و سرزنش افراد خانواده نیز منجر به لجبازی، تمرد، پرخاشگری، بی تفاوتی و بی مهری وی می گردد. این چنین است

^{۵۹} - رضا علومی، پیشین، ص ۱۶۴.

^{۶۰} - سهیلا ظهیری، «سیستم جنایی نوجوانان هندوستان»، مجله اصلاح و تربیت، سال ششم، شماره ۷۱ و ۷۲، ص ۳۳.

که حتی الامکان باید از جدا کردن طفل از محیط خانواده اش خودداری کرده و در صورت لزوم فقط او را مورد هدایت، حمایت و نظارت قرار داد.^{۶۱}

سپردن طفل به والدین، خود به سه شکل قابل اجراست:

۱- سپردن طفل به والدین یا سرپرست قانونی با الزام به تادیب،

۲- سپردن طفل به والدین یا سرپرست قانونی با الزام به رعایت شرایط خاص

۳- سپردن طفل به اولیا یا سرپرستان قانونی همراه با مراقبت و حمایت و هدایت.^{۶۲}

در حالت اول، دادگاه پس از احضار والدین و متوجه نمودن آنان به قصورشان در مورد تربیت طفل، از آنان تعهد اخذ می نماید که در تادیب و تربیت طفل و نوجوان، کوشا باشند و طفل را به آنان می سپارد. در حالت دوم، علاوه بر شرایط حاکم در حالت اول، دادگاه، شرایط و ترتیباتی را نیز معین می کند که طفل، ملزم به رعایت آنها خواهد بود؛ مانند اینکه با بعضی افراد، مراوده نداشته باشد، به محلهای معینی رفت و آمد نکند، در کلاسهای آموزشی خاص شرکت کند، شبها از خانه خارج نشود و ... والدین نیز موظفند بر حسن اجرای این شرایط توسط طفل، نظارت نموده، تخلف احتمالی وی را به دادگاه اطفال گزارش نمایند. بالاخره اینکه در حالت سوم، وضعیت خانوادگی طفل به شکلی است که وی، نیاز به حمایت و هدایت دارد. در این صورت وی به خانواده اش سپرده می شود. لیکن مددکاران اجتماعی نیز مامور مراقبت و راهنمایی وی خواهند بود.

^{۶۱} - تاج زمان دانش، پیشین، ص ۱۵۴.

^{۶۲} - پیشین، ص ۱۵۴.